

150
LİRALIK
BİR
NESAPLA

EMNİYET
SANDIĞI NIN

İKRAMİYELERİNİ
KAZANABİLİRSİNİZ

TÜRK
TİCARET
BANKASI

1953 İKRAMİYE PLANI

350.000 LİRA

YENİ MATBAA
İSTANBUL

İ. S.
R. ULTAV

BİLGİ

BİLGİ YOLU İLE BİRLİK

Türkiye Muallimler Birliği Tarafından Neşredilir Aylık Kültür Mecmuası
Official organ of the Teachers' Union of Turkey

Sayı : 76

Ağustos 1953

Fiatı: 30 kuruş

Yunanistan'da Türk Eserleri

— Bir Seyahattan Hâtıralar, İntibalar —

I.

M. Tayyib Gökbilgin

Bu başlığı, daha ziyade, tahripten kurtulmuş birkaç Türk eseri diye koymak doğru olurdu. Çünkü, kırk sene evvel, yalnız bir Türk şehri olarak görünenlerde bile, bir dereceye kadar tabii görülmekle beraber, zamanın tesiri ve Türk-İslâmî eserlere karşı tahribat büyük mikyasta olmuş ve bu âbideler artık sayılacak kadar az kalmıştır.

Geçen ay, fetih yıldönümü arifesinde, İstanbul Üniversitesi temsilcisi olarak, Atina'da Üniversite profesörleriyle temasta bulunmak ve ilmi-kültürel iş birliğinin esaslarını tesbit etmek üzere, bir heyet halinde Yunanistan'da bulunduğumuz esnada, Atina, Selânik ve Gümül-cine'deki Türk eserlerine seri bir bakış yapmak imkânını bulmuş ve bazı kitabeler toplamıştım ki, bu yazıda onları sıralayacağım.

Ancak, daha önce, münasebet düşmüşken, burada **Bilgi** okuyucularına, kutlama günlerinde matbuatta bazı akisler bırakan, fetih yıldönümü arifesinde, Yunanistan'ın düşünce ve duyguları hakkında birkaç söz söyleyecek, bu hususta gördüklerim ve dinlediklerimden, bu törenler sona erdikten sonra da olsa, biraz bahsetmek isterim.

Bizans'ın sukutu ve İstanbul'un Fatih tarafından zaptı, bugün, birinci derecede Türk milletini alâkadar eden, ona şan ve şeref vererek yeni ufuklar açan tarihî bir hâdise olduğu gibi, ikinci derecede de Rumluğun ve Yunanlığin kaderine şu veya bu şekilde tesir eden, tarihinde ona yeni bir hayat tarzı çizen, fakat

varlığını ve hüviyetini koruyan ve teminat altına alan bir olaydır ki, bu noktada, objektif ve bîtaraf olan bütün tarihçiler müttefiklerdir. Bugünkü Yunanistan, evvelâ Şarkî Roma İmparatorluğu halinde teşekkül eden Bizans imparatorluğunun inkırazı hâdisesi ile ilgilenmesini, bu tarihî hâdiseyi kendine göre izah ve tefsir ederek bazı neticeler çıkarmasını tabii görmek lâzımdır. Yine bu cümleden olarak, son Bizans İmparatoru ile müdafiler hakkında anma törenleri tertip ve onların hâtıralarını taziz etmeleri de kabil-i izahtır.

İşte, bizim Atina'da bulunmamızın diğer bir sebebi de, Üniversitelerde, karşılıklı olarak, tertip edilecek merasimlerde bu tarihî hâdisenin izahı ve mânalandırılması yapılırken, ilmi iş birliğinin tecelli etmesine hizmet ve delâlet ve bu yol ile de bugünkü Türk-Yunan dostluğunun ve mukadderat birliğinin tarsinine yardım idi. Bu hususta tam bir muvaffakiyet elde edilememişse, belki, işe biraz geç tevessül edilmesi ve iki memleket umumî efkârının da bu vadiye hazırlıklı bulunmaması sebep olmuş olabilir. Fakat, İstanbul'un zaptı ve Fatih'in Mora'yı fethi ile sona eren Osmanlı - Bizans mücadelesinin, diğer bir tâbirle, Türk-Rum düşmanlığının, bilhassa son yüz elli senedenberi daha ziyade Avrupa büyük devletlerinin tahrik ve iğvası ile zaman zaman had safhalar arzeden ve nihayet son ve kat'i bir hesaplaşmayı zarurî kılan inkişaflar takip ettikten ve neticede bunun tasfiyesi de yapıldıktan sonra,

hâdiselerin, bu iki Yakın Şark milletini karşılıklı bir anlayış ve takdir ediş safhasına sevkettiği, bugün, iki memleketin aydın ve uzak görüşlü şahsiyetleri ve büyük bir kütle tarafından teslim edilmiş bir hakikattir.

Diğer taraftan, Türk milletinin Balkanlardaki bağlayıcı, birleştirici ve nâfiz bulunuşu mahiyetindeki tarihi misyonu, başka şekillerle de olsa, devam etmek mevki ve zaruretindedir. Bunun ilk şartı, asırlarca müddet kendi içinde kaynaşmış bir halde yaşamış bulunan milletleri, bugünkü hal ve şartları içinde, iyice tanımak, onlarla dostluğunu ve kültürel sahada iş birliğini takviye etmektir. Bu yolda son zamanlarda hayırlı başlangıçlara şahit oluyorsa da, daha yapılacak bir çok şey vardır. Ancak, bu türlü ceht ve gayretlerin tamamen karşılıklı bulunması ve tam bir hüsnüniyete istinat etmesi de lâzımdır. Bu bakımdan, biz bu defa, Atina'da bunun işaret ve delillerini görerek ne kadar memnun olduksa Makedonya ve Garbî Trakya'da aynı şeylerin noksanını ve aksini müşahede ederek o derece müteessir ve bedbin olduk. İşte, yazımıza başlarken, Yunanistanda Türk eserlerinin daimî bir tahribe uğradığını kaydedişimiz bu bedbinliğin bir ifadesidir. Kaldı ki, hukukî ve ahdi teminatlarına rağmen, Garbî Trakya'daki Türklüğün de hal ve istikballeri bizi üzerinde düşündürecek ve vaziyetlerini ıslaha, inkişaflarını, bugün herkes tarafından arzu ve takdir edilen dostluğun sağlam ve kuvvetli havası içinde, temine sevkedecek bir problemdir. Onların bu bölgede müreffah ve medenî bir cemiyet halinde yaşamaları ana vatandaki yirmi bir milyon Türkün kuvvetli arzusu ve talebi olmalıdır. Yunanistan, bugün, ilk okullarına kadar, bir Kıbrıs meselesi mevcut olduğunu sokmuşsa, Türkiye için de, Garbî Trakya Türklüğünün varlığı, refah ve saadeti meselesi günün davası ve ihtiyacı halinde belirmelidir. Bunu görmemek ve bundan kaçınmak, Türk milletinin ve cemiyetinin hayatî menfaatlerini kavramamak ve Balkanlardaki, yukarıda işaret ettiğimiz, tarihi vazifesinin lâyikiyle ve şuurlu bir şekilde anlaşılması demek olacaktır. Bu vakiayı, burada, şimdilik sadece kayıt ve vaziyetin salâha doğru seri hamleler yaptığını görmek ümidini izhar ile iktifa edeceğiz ve bu mukaddimeden sonra, asıl mevzuumuz olan, Atina, Selânik ve Gümülcine'deki bazı Türk eserlerine ve bunların

kitabelerine geçeceğiz:

Evliya Çelebi'nin, XVII. asır ortasında üç Müslüman mahallesinde dört cami, 7 mescit, bir medrese, üç hamam ve iki tekke ile müteaddit sübyan mekteplerinin bulunduğunu bildirdiği Atina'da, bugün, biri hâli bir halde bulunan ve diğeri Tezyini Sanatlar Müzesi haline ifrağ edilen iki cami vardır. İkisi de Akropol'ün şimal eteğinde ve Platea Monastraki denilen meydan civarındadır. Evliya Çelebi'nin, Kale-camii olarak uzun uzadıya tasvir ettiği Akropol-camii ile yine bu civarda zikrettiği Bey-camii, Hacı Ali-camii ve Eski-cami bugün mevcut değildir. Ancak, son zamanlarda tamir ettirilerek eski Mısır Kralı Faruk'a hediye edilen, fakat, bugün hâli ve kapalı duran ve kitabesi bulunmayan camiiin Eski cami olması muhtemeldir ki, fethi müteakip ilk tesis edildiği hakkındaki rivayet bunu teyit etmektedir. Diğerine gelince, XVII. asır ortasında mevcudiyeti bilinen camilerden hiçbiri olmayıp, belki, onlardan birinin yerinde inşa edilmiş bir XVIII. asır yapısıdır, fevkanidir. Kapısı üzerindeki kitabeden, bânisinin Mustafa Ağa adında birisi olduğu anlaşılmaktadır ki, bunun ya kale dizdarı yahut da yine Evliya Çelebi'nin vazife ve memuriyetlerinden bahsettiği muhtesip ağası, haraç ağası, şehir subaşısı gibi birisi olması muhtemeldir. Kitabesi şöyledir:

**Esselâ ey âbidan-ı dergeh-i Rabbülenam
Esselâ ey sâlikân-ı darüsselâm
Mustafa Ağa ibadet babını fethyledi
Sad hozarân aferin ana ki koydu nîknâm**

**Ola carî tâ berûz rüstahiz işbu eser
Hak Tealâ du cihanda etsin âni şadkâm
Geldi üç sühanver dediler tarihini
Cami-i nur u safây-ı Mustafadır bu makam
1177 (1763)**

Selânik'de görebildiğim ve kitabesi bulunup da bugün tekrar kiliseye kalbedilmiş olan mühim bir Türk eseri Hortac câmii (Hagios Gyorgios kilisesi) dir. Aslen bir Roma mâbedi iken bilâhare St. George nâmına kilise itihaz edilerek büyük bir kubbe ilâve ve inşa olunmuş, fetihten sonra da bir müddet Hıristiyanlara terkedilerek o halde kalmıştı. Bilâhare, XVI. asır sonlarında Selânik yakı-

Prens Sabahaddin Hakkında

Ankara Radyosunda okunmak üzere profesör Ziyaeddin Fahri tarafından hazırlanan bir konuşma:

Muhterem dinleyicilerim,
Türkiye harsî ve içtimai araştırmalar derneği, benden bugün ölümünün yıldönümü bütün yurtta yadedilen Prens Sabahaddin için bir radyo konuşması yapmağımı istedi. Bu vesile ile size bu kıymetli fikir adamımızın hayat ve fikirlerinden bahsedeceğim.

Geçen asrın sonlarındaki Türkiye'nin çeşitli siyasî ve içtimai fikirler karşısında bulunduğunu, iç rejimin sıkılığına ve kapanıklığına rağmen muhtelif yollardan bu fikirlerin nasıl memleket benliğine bir başka ruh aşıladığını bilirsiniz. İşte bu sıralarda Damat Mahmut Celâleddin Paşa, memleket için memleket dışında

nındaki Hortaç kariyesi ahalisinden ve mutasavvifinden Şeyh Süleyman Efendi namında bir zat bu kilisenin yanında bir zaviye tesis etmiş, Koca Sinan Paşa tarafından da 998 (1588) de camie tahvil ve bu şeyhin nâmına izafe olunmuştur. Evliya Çelebi, uzun uzun tasvir ettiği ve Hortaç Sultan camii diye bahsettiği burasının camie çevrilmesini biraz farklı olarak, ve Şeyhin bir gün Padişahın fermanını hâmilan bütün dervişlerini toplayarak tevhit ve tekbirlerle hücum ettiği ve kiliseyi rühbanlar elinden alarak cami yaptığı şeklinde anlatmaktadır.

Mamafih, Evliya Çelebi'nin kaydettiği cami kapısındaki kitabe de bizim zaptettiğimizden biraz farklıdır. Öyle anlaşılıyor ki, orijinal kitabe camiiin tekrar kiliseye çevrilmesinde silinmiş, fakat, son senelerde Yunan hükûmeti tarafından Türkiye'ye bir cemile olmak üzere cami yapılması derpiş edildiği zaman yeniden konmuştur. Bu esnada bu fark husule gelmiş olabilir. Bugünkü kitabe şöyledir:

**Bunun fethine sa'y ve himmet etti Şeyh
Hortacı
Tarik-i Hakda avn-i hâdi ile mühtedi iken
Bu deyr-i köhne lâ-şek ehli islâm mâbedi
oldu**

daha iyi mücadele edilebileceğini düşünerek iki oğlu ile Fransa'ya kaçıyor. Gerek Paşa, gerek oğulları, çok asil olan milli ve vatani endişeleriyle Paris'teki diğer mücahitlere katılıyorlar.

Aynı devrin Fransasında birtakım içtimai cereyanlar vardır ki başlıcası tanınmış Fransız içtimaiyatçısı Le Play talebeleri tarafından idare edilen (Siyans Sosyal) adını taşıyandır. Bu cereyan, ameli bakımdan Fransa'nın merkezî ve bürokratik idaresinden, şahsî teşebbüs terbiyesinin kâfi derecede görülmemesinden müstekidir. Mahmut Celâleddin Paşa'nın oğullarından Sabahaddin Bey'in de bu sıra-

**Kılıncıyla bu mâbedde imam-ı muktedâ
oldu
999**

Filhakika, Başvekil Menderes'in geçen sene Selâniği ziyareti esnasında Makedonya Umumi Valisi bu kilisenin —ki yanında yıkık minaresi hâlâ durmaktadır— camie çevrileceği hakkında bir vaatte bulunmuş, fakat sonradan mahallî matbuatın şiddetli protestosu üzerine bundan vazgeçmiştir. Şimdi Bizans Müzesi haline getirilmektedir. Camiiin yanında iki büyük mezar vardır. Fakat mezar taşları kitabsizdir. Bunların Şeyh Hortacı ile halifesine âit bulunduğu rivayet edilmektedir. Türk devrine âit birçok mezar taşları burada toplanmıştır. Bunlardan biri Şeyhülislâm İshak Efendi zade Selânik Kadısı Ali Efendi'ye aittir (XVIII. asır).

Selânikte imha ve tahripten kurtulmuş diğer bir Türk eseri de, minaresi yıkılmakla beraber, Yeni camidir. Abdülhamit II. tarafından yaptırılan camiiin sol tarafında duvara bir güneş saati hâk edilmiş ve yanına da «Manastır Mekteb-i İdadîi Askeri Şahane Müdürü Bur-savî Ali Sulhi 1319» ibâresi yazılmıştır. Bugün müze halinde muhafaza edilmektedir. Avlusunda, Roma, Elen, Bizans devirleri heykel, lâhit ve kitabeleri mevcuttur. Gelecek yazımızda Gümülcine'den bahsedeceğiz.